

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ปฐมสมโพธิ ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าคัมภีร์ปฐมสมโพธิ เป็นคัมภีร์ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ปี และได้รับความนิยมนิยมจากพุทธศาสนิกชนอย่างแพร่หลายทั้งในล้านนา อโยธยา พม่า ลาว เขมรและมอญ และมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ตามหลักฐานที่ปรากฏพบต้นฉบับตัวเขียนโบราณ อักษรธรรมล้านนา ที่มีอายุเก่าที่สุด สร้างเมื่อ จ.ศ. ๘๓๒ ตรงกับพุทธศักราช ๒๐๑๓ แต่งขึ้นในล้านนา เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นโดยใช้ภาษาบาลีแล้วแปลเป็นภาษาถิ่นล้านนา มีลักษณะเป็นล้านวนเทศน์ เป็นคัมภีร์ที่ใช้ภาษาท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดให้ผู้ฟัง เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ตอนพระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ขึ้นดาวดึงส์ ตอนประสูติ ชีวิตในช่วงปฐมวัย ทรงครองเรือน ราชาภิเษก เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ บำเพ็ญทุกรกิริยา ตรัสรู้ และจบลงตอนแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ เนื้อหา มีเพียง ๙ ปริเฉท มิได้มีนอกเนื้อไปจากนี้

ยุคที่สอง เป็นวิวัฒนาการที่มีการพัฒนาปรับปรุงเพิ่มเติมเสริมเนื้อหาเข้าไปอีก เพราะความกระหายใคร่รู้ของผู้ฟัง จึงมีการแต่งเติมขึ้นใหม่ แต่มิใช่เป็นการแต่งตามอัธยาศัยของผู้แต่ง เป็นการรวบรวมเอาเนื้อหาจากพระบาลีในพระไตรปิฎก อรรถกถา และปกรณ์ต่าง ๆ เข้ามาใส่ไว้ จัดลำดับเหตุการณ์ แบ่งเนื้อเรื่องออกเป็นตอน ๆ ในช่วงที่มีเหตุการณ์สำคัญที่น่าสนใจ จึงเกิดเป็นคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ฉบับอโยธยา ที่ยังคงเนื้อหาเดิมในฉบับล้านนาไว้แล้วผนวกเนื้อหาที่เพิ่มเข้าไปอีก จึงกลายเป็น ๑๗ ปริเฉท ในช่วงสุดท้ายของสมัยอโยธยา การเพิ่มของเนื้อหาในคัมภีร์นี้ มีข้อสังเกตว่า มิใช่เป็นการแต่งติดต่อกันในคราวเดียว โดยผู้แต่งคนเดียวกัน คงต่อเติมทีละเล็กทีละน้อย เมื่อใดพบหลักฐานในคัมภีร์ใดที่เกี่ยวข้องกันก็จะนำมาเรียบเรียงขึ้นเป็นตอนหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เพราะปรากฏหลักฐานว่า คัมภีร์นี้กระจัดกระจายกัน บางแห่งที่พบมีเพียงบางผูกบางตอนไม่ครบถ้วน เนื้อหาไม่ได้ต่อเนื่องกัน อีกเหตุผลหนึ่งที่ผู้วิจัยพบว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการต่อเติมกันมาก เพราะเนื้อหาในแต่ละปริเฉทเริ่มต้นและจบเป็นตอน ๆ ในตัว การที่จะเพิ่มเนื้อหาอื่น ๆ แทรกเข้ามาในช่วงตอนใดตอนหนึ่ง จึงทำได้ง่าย และไม่ทำให้ลำดับของเนื้อเรื่องเสียไป แต่การแทรกเนื้อหาลงในตอนใดตอนหนึ่ง ผู้รวบรวมจะต้องเข้าใจลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตอนใดเกิดก่อน ตอนใดเกิด

ทีหลัง ถ้าไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ หรือขาดการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ก็จะทำให้ลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนาและพระพุทธเจ้าสับสน ทำให้ผู้ฟังไขว่เขว และนี่เองเป็นสาเหตุให้เกิดการชำระเพิ่มเติมในยุครัตนโกสินทร์ ฉบับหลังสุด ที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาวิเคราะห์

ยุคที่สาม เป็นยุคที่ปรับปรุงเพิ่มเติมและตรวจชำระจนมีปฐมสมโพธิ ฉบับรัตนโกสินทร์ที่สมบูรณ์ ในยุคนี้ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งเป็น ๓ ช่วง ช่วงแรก สมัยรัชกาลที่ ๑ มีเนื้อหาเพิ่มขึ้นอีก ๑ ปริจเฉท เป็นเหตุการณ์ตอนต้นกำเนิดศากยวงศ์ และการวิวานมงคลของพุทธบิดากับพุทธมารดา คือ พระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายาเทวี ซึ่งยังไม่เคยปรากฏในฉบับก่อนหน้า เนื้อหาในปริจเฉทนี้จึงถือว่าเป็นส่วนวนบาติในยุครัตนโกสินทร์ แต่ก็เป็นการรวบรวมเนื้อหาต่าง ๆ มาเชื่อมต่อกัน บางครั้งก็ดำเนินรอยตามบาติเดิม บางครั้งก็ปรับปรุงจำนวนแต่เนื้อหาคงเดิม หรือเปลี่ยนเพียงเล็กน้อย ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นจำนวนของสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ฯ ในรัชกาลที่ ๑ เพราะจำนวนคล้ายกับสังคีตยวงศมาก ช่วงที่ ๒ อยู่ในระหว่างรัชกาลที่ ๑-๓ มีเนื้อหาเพิ่มขึ้นอีก ๔ ปริจเฉท อาจเป็นส่วนของผู้แต่งช่วงแรก หรือคนละคนกันก็ได้ ยังหาข้อสรุปไม่ได้แน่ชัด ช่วงที่ ๓ สมัยรัชกาลที่ ๓ ฉบับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงชำระตัดเติม มีหลักฐานระบุถึงสาเหตุที่แต่ง ปีที่ทรงพระนิพนธ์และชื่อผู้ที่เกี่ยวข้องไว้อย่างชัดเจนว่า ได้ทรงชำระตัดเติมคัมภีร์ปฐมสมโพธิของเก่า ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ที่ได้ทรงสดับเรื่องปฐมสมโพธิ ที่พระสงฆ์ถวายเทศน์ ในวันออกพรรษา ว่าเหตุการณ์บางตอนสับสน จึงโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นไกรสรวิเชียร ไปอาราธนาให้กรมหมื่นนุชิตชิโนรส (พระยศในขณะนั้น) ทรงชำระ นับว่าคัมภีร์ปฐมสมโพธิเป็นที่สนพระราชหฤทัยของพระองค์พระมหากษัตริย์ และยังทรงเป็นห่วงว่าพุทธศาสนิกชนที่ได้รับฟังจะเกิดความสับสนเข้าใจคลาดเคลื่อน จะเกิดความมัวหมองแก่พระพุทธศาสนา จึงโปรดให้ชำระแก้ไขเสียให้ถูกต้องตามหลักฐานพระบาลีและอรรถกถา นับเป็นพระมหากุณาธิคุณขององค์พระมหากษัตริย์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนไทย

และในโอกาสเดียวกันนี้เองสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เมื่อได้ทรงชำระฉบับภาษาบาลีเสร็จแล้ว จึงทรงถอดความจากภาษาบาลีมาทรงพระนิพนธ์ปฐมสมโพธิกถา ฉบับภาษาไทย เป็นวรรณคดีที่ทรงคุณค่าเป็นยอมรับกันว่าทรงพระนิพนธ์ได้

ไพเราะอย่างมาก ใช้ภาษาได้สละสลวย ในปัจจุบันได้มีผู้ศึกษาวิจัยวรรณคดีเรื่องนี้ในแง่ของ
สุนทรียศาสตร์ นำมาวิเคราะห์วิจารณ์ และใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยทั้งในระดับมัธยม
ศึกษาตอนปลาย และในระดับอุดมศึกษา กันอย่างกว้างขวาง

กล่าวโดยสรุปเฉพาะฉบับภาษาบาลี ที่เป็นงานพระนิพนธ์ที่ได้ทรงชำระ เป็นผลงาน
ที่ทรงคุณค่า นับได้ว่าทรงเป็นนักปราชญ์ผู้รอบรู้ด้านภาษาบาลีเป็นอย่างดีเยี่ยม ทั้งนี้จะเห็น
ได้จากปกนามคาถา เริ่มต้นในปริเฉทที่ ๑ และนิคมคาถาในปริเฉทที่ ๓๐ ปริเฉทสุดท้าย
ทรงพระนิพนธ์ฉันทภาษาบาลีได้ยอดเยี่ยม นอกจากนี้ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึง ทั้งนี้เพราะการ
ประพันธ์ฉันทลักษณ์ในภาษาบาลี แสดงถึงภูมิรู้ของผู้แต่งได้เป็นอย่างดี ผู้ที่มีได้ศึกษาภาษา
บาลีอย่างแตกฉานมีอาจจะประพันธ์คาถาอันไพเราะเช่นนี้ได้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม
พระปรมาภิไธยวิสุทธิสารทนต์ ทรงเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการประพันธ์ฉันทลักษณ์ภาษาบาลีได้
ไพเราะไม่แพ้ภาษาไทยเลยทีเดียว

จากการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ปฐมสมโพธินี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าน่าจะได้มีการ
ตรวจชำระในปริเฉทที่ ๔-๓๐ ที่เหลือต่อเนื่องจากงานวิจัยนี้ จนจบตลอดทั้งคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่
ทั้งหมด ๓๐ ปริเฉท จะเป็นประโยชน์อย่างกว้างขวาง และในขณะเดียวกันคัมภีร์ที่เป็นต้น
ฉบับเดิมอีก ๒ ฉบับ คือ ฉบับล้านนาและฉบับอยุธยา ก็น่าจะได้มีการค้นคว้าตรวจสอบชำระ
เช่นกัน แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน จะเป็นประโยชน์อย่างกว้างขวางในวงการวิชาการต่อไปอีก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย